

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА**  
**ФРАНКА**

Соціально-психологічний факультет  
Кафедра соціальних технологій

**ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З**  
**ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ**

Виконала: студентка IV курсу, 42 групи  
напряму підготовки

6.010106 «Соціальна педагогіка»

**Сюгай Інесса Михайлівна**

Науковий керівник: кандидат  
педагогічних наук,  
старший викладач кафедри соціальних  
технологій

**Котловий Сергій Анатолійович**

Рецензент: доктор педагогічних наук,  
доцент Уманського державного  
педагогічного університету імені Павла Тичини

**Ірина Олександрівна Білецька**

## **ЗМІСТ**

|   |           |
|---|-----------|
| <b>ВСТУП.....</b>   | <b>3</b>  |
| <b>РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА У<br/>СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ.....</b>  | <b>5</b>  |
| 1.1. Сутність поняття «соціальне сирітство».....  | 5         |
| 1.2. Причини та способи розв’язання соціального сирітства.....  | 11        |
| 1.3. Сімейні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених<br>батьківського піклування.....  | 18        |
| 1.4. Роль соціального педагога в закладах для дітей-сиріт та дітей,<br>позбавлених батьківського піклування.....  | 22        |
| Висновок до 1 розділу .....   | 29        |
| <b>РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ<br/>РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В СЛУЖБАХ У<br/>СПРАВАХ ДІТЕЙ, ЦСССДМ ТА КОМУНАЛЬНОЇ УСТАНОВИ<br/>«ОБЛАСНОМУ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ<br/>РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ «СОНЯЧНИЙ ДІМ» ЖИТОМИРСЬКОЇ<br/>ОБЛАСНОЇ РАДИ М.<br/>ЖИТОМИР.....</b> | <b>31</b> |
| 2.1. Методика та програма дослідження.....  | 31        |
| 2.2. Аналіз результатів дослідження рівня сформованості та організації<br>спеціалістів щодо соціально-педагогічної роботи з подолання соціального<br>сирітства.....   | 35        |
| 2.3. Технологія реалізації соціально-педагогічної роботи щодо подолання<br>соціального сирітства в Україні.....   | 50        |
| Висновок до 2 розділу .....   | 56        |
| <b>ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....</b>   | <b>59</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....</b>  | <b>62</b> |
| <b>ДОДАТКИ.....</b>   | <b>68</b> |

## ВСТУП

**Актуальність.** В період розвитку різних галузей життєдіяльності людини в українській державі, яка дає свої позитивні зрушення з одного боку, то з другого – тягне за собою виникнення соціальних проблем. На сьогодні проблема сім'ї та родинних зв'язків є актуальною, яка потребує особливого вирішення, тому що сім'я – це окрема система, соціальний інститут, який супроводжує людину протягом всього її життя. Кризове становище суспільства призвело до швидкого зниження рівня матеріального і морального становища в сім'ї, провокуючи це збільшенням кількості дітей-сиріт при живих батьках, які отримали назву соціальні сироти.

Процес виховання дитини знизився, у зв'язку з недостатнім матеріальним забезпеченням сім'ї. У результаті цього страждає морально-психологічний клімат в сімейній сфері і в суспільстві в цілому. Відокремлення батьків від дітей, падіння морально-етичних норм, соціальних зв'язків, економічна нестабільність, зростання народжуваності дітей з патологіями – все це призводить до загострення та поширення сирітства.

**Мета дослідження** – дослідити стан проблеми соціального сирітства в Україні та розглянути технологію соціально-педагогічної роботи з соціальними сиротами.

### **Завдання дослідження:**

1. Проаналізувати сутність поняття «соціальне сирітство», з'ясувати причини виникнення цього явища.
2. Дослідити рівень соціально-педагогічної діяльності фахівців щодо подолання соціального сирітства та специфіку їх здійснення.
3. Розробити технологію реалізації соціально-педагогічної роботи з подолання та мінімізації соціального сирітства в Україні.

**Об'єктом дослідження** виступає проблема «соціального сирітства».

**Предмет дослідження** – соціальне сирітство як проблема сучасного українського суспільства.

**Значення дослідження:** можна отримати інформацію про особливості соціально-педагогічної роботи працівників Служби у справах дітей, ЦССДСМ

та реабілітаційного центру «Сонячний дім» щодо запобігання соціального сирітства в м. Житомир та методику її реалізації.

**Методи дослідження:** аналіз науково-педагогічних джерел, що дало змогу визначити базові категорії дипломної роботи, методи узагальнення, порівняння та синтезу були використані для систематизації теоретичного матеріалу, такі емпіричні методи як глибинне інтерв'ю, а також аналіз документів для вивчення плану роботи ЦССДСМ та реабілітаційного центру «Сонячний дім».

**Експериментальна база дослідження.** Дослідження проводилось зі працівниками Служби у справах дітей, ЦССДСМ та реабілітаційного центру «Сонячний дім» міста Житомир.

**Апробація результатів дослідження.** Основні теоретичні результати бакалаврської роботи було представлено у доповіді на I-й щорічній регіональній студентській конференції «Актуальні проблеми особистісного зростання» (15 грудня 2017 р., м. Житомир).

**Публікації.** Сюгай І. М. Технології соціально-педагогічної роботи з подолання соціального сирітства в Україні // Актуальні проблеми особистісного зростання : Збірник наукових праць за матеріалами I-ї регіональної студентської конференції (15 грудня 2017 року, м. Житомир) / Ред. колегія : Л. П. Журавльова, Л. О. Котлова, К. А. Марчук / М-во освіти і науки України, Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, соц.-псих. Факультет. — Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. — С. 118—120.

**Структура роботи.** Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (50 найменувань). Робота викладена на 68 сторінок друкованого тексту та 11 сторінок додатків.

## ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Проаналізовано наукову літературу про сутність соціального сирітства, причини виникнення цього явища; також виділено сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Під соціальним сирітством слід розуміти що це негативна соціальна проблема, що характеризує собою спосіб життя неповнолітніх дітей, які лишилися піклування батьків за різних обставин. Також з'ясували, що до терміну «соціальні сироти» відносять декілька категорій дітей, це є «відмовні» (діти, від яких відмовилися батьки), підкидьки, відібрані діти, підопічні, прийомні, бездоглядні, безпритульні, діти «групи ризику» та діти вулиць.

Визначили, що причинами соціального сирітства для українського населення являється низький матеріальний рівень, безробіття одного чи обох батьків; відсутність постійного житла; асоціальний спосіб життя одного або обох батьків; примушення батьками дітей до жебрацтва, що веде за собою різні форми насильства щодо дітей у сім'ї. Тобто ці причини більше стосуються до неповноцінного економічного стану в Україні.

Серед форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування входить усиновлення, опіка або піклування, прийомні сім'ї, патронат, дитячі будинки сімейного типу, спеціалізовані заклади для таких дітей.

2. Дослідили рівень сформованості та організації роботи спеціалістів щодо соціально-педагогічної технології з подолання соціального сирітства.

В основі дослідження лежить поняття соціального сирітства, і засоби попередження та подолання цього явища. У цьому контексті завданням соціальних педагогів є: застосування профілактичних методів для того, щоб завчасно подолати складні життєві обставини в сім'ї; інформування молоді щодо укладання шлюбу та відповідального батьківства; допомога молодій сім'ї справлятися самій з побутовими проблемами, уникаючи конфліктів; захист прав та інтересів дітей; надання якісних соціальних послуг; сприяти тому, щоб дитина була забезпечена всім необхідним для життєдіяльності як з біологічними батьками, так і з прийомними, опікунами чи батьками-

вихователями; створення сприятливого мікро-клімату в сім'ї; формування в дітей та їхніх батьків усвідомлення цінності сім'ї тощо.

Ефективність успішного здійснення технології соціально-педагогічної роботи, багато в чому залежить від високого рівня компетентності соціальних педагогів у захисті та підтримці сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, здатність педагогів підібрати та застосовувати форми і методи соціально-педагогічної роботи, та надати соціальні послуги, після проведеної оцінки потреб сім'ї та дитини. Обов'язковим компонентом роботи є наявність бажання батьків самим знаходити оптимальні рішення, зберігати позитивні взаємовідносини між усіма членами сім'ї, уміння виховувати свою дитину чи усиновлену та забезпечити її навчанням, і бути прикладом для дитини.

### 3. Розробили технологію реалізації соціально-педагогічної роботи з подолання та мінімізації соціального сирітства в Україні.

Система роботи з подолання соціального сирітства в Україні повинна включати наступні напрямки:

1) Робота із залученням інших фахованих спеціалістів (психологи, лікарі, юристи, вихователі).

2) Робота з соціальними сиротами (діагностування проблеми, соціальне обслуговування та профілактика).

3) Робота з біологічними батьками, опікунами та прийомними батьками (проведення тематичних батьківських зборів, тренінги, лекторії, індивідуальні бесіди). При цьому необхідно залучати батьків до активної участі в дозвіллі дитини. Батькам надається допомога по організації дозвіллевої діяльності та оздоровчої роботи в сім'ї.

На основі отриманих результатів дослідження нами було розроблено технологію реалізації соціально-педагогічної роботи з подолання соціального сирітства в Україні. Вона розрахована на роботу з даною категорією клієнтів як «соціальні сироти», молодь, молоді сім'ї, матері, які мають намір відмовитися від дитини, що має на меті вплинути на розуміння молоді всієї відповідальності перед батьківством, вихованням дитини. І навіть коли, виникають складні обставини, щоб сім'я своїми силами змогла б їх подолати. Сприяти

підвищенню інтересу молоді до спільного вирішення сімейних проблем, подолання конфліктів.

Таким чином, дану розроблену технологію можуть використовувати соціальні педагоги у своїй профілактичній роботі щодо мінімізації та подолання такого явища як соціальне сирітство. Технологія сприяє розвитку соціально-педагогічної діяльності спеціаліста, використання правильно підібраних методів та форм роботи, які допоможуть подолати складні життєві обставини і зберегти інститут сім'ї, або ж адаптувати дитину в нове середовище і слугуватиме позитивному розвитку особистості.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акименко Ю. Ф. Тренінг батьківської ефективності. Програма і методика проведення / Ю. Ф. Акименко // Практична психологія і соціальна робота. — 1999. — №6. — С. 21—28.
2. Алексеєнко Т. Ф. Формування педагогічної культури сучасної молоді сім'ї / Т. Ф. Алексеєнко // Проблеми сімейного та статевих виховання дітей і учнівської молоді. — К., 1995. — С. 31—37.
3. Артющкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально правовий аспект) : [монографія] / Л. М. Артющкіна, А. О. Полянничко. — Суми : Сум ДПУ, 2002. — 268 с.
4. Ашурко Ю. Педагогічна культура матері – запорука успішного виховання дітей / Ю. Ашурко // Рідна школа. — 1998. — №6. — С. 65-68.
5. Бевз Г. М. Ідентифікація термінів державної системи опіки над дітьми в Польщі та Україні / Г. М. Бевз // Соціальна робота в Україні : теорія і практика. — 2009. — №2 — С. 66—78.
6. Бевз Г. М., Боришевський М. Й., Тарусова Л. І. [та ін.] Діти державної опіки : проблеми, розвиток, підтримка : [навч.-мет. посіб.] / Г. М. Бевз, М. Й. Боришевський, Л. І. Тарусова [та ін.] — К. : Міленіум, 2005. — 286 с.
7. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібник / О. В. Безпалько; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. — К.: Логос, 2003. — С. 102 — 103.
8. Безтелесна Л. Удосконалення механізму соціального захисту дітей в Україні / Л. Безтелесна, Г. Юрчик, Т. Максимчук // Україна : аспекти праці. — 2012. — № 4. — С. 38—44.
9. Богданова І. М. Соціальна педагогіка : навч. посібник / І. М. Богданова. — Харків : Бурун Книга, 2011. — 160 с.
10. Бондаренко В. В. Влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / В. В. Бондаренко // Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченка. — 2011. — № 20. — С. 199—205.



11. Брутман В. Н. Причини соціального сирітства / В. Н. Брутман // Соціальна робота. — 1994. — №5. — С.11—12.
12. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. канд. педаг. наук: спец. 13.00.04 — «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Вейланде — Одеса, 2005. — 19с.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. голов. ред. В. Т. Бусел]. — К.: Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — С. 112.
14. Волобуєва Н. А. До питання про підвищення педагогічної компетенції прийомних батьків, які виховують дитину-сироту / Н. А. Волобуєва // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2012. — № 19. С. 5—6.
15. Галатир І. А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві / І. А. Галатир // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2012. — № 19. С. 10—12.
16. Горбач І. Д. Методика роботи з батьками: навчальний посібник / Горбач І. Д., Давискиба В. В., Пащенко М.І. — К.: Науковий світ, 2003. — 55 с.
17. Гребенников І. В. Основи сімейного життя : навч. посіб. для студ. педагог. університетів / І. В. Гребенников. — М.: Просвещение, 1991. — 158 с.
18. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціально-правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» : станом на 13 січня 2005 р. № 2342-IV). — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
19. Закон України «Про охорону дитинства». — ВВР, 2001 — № 30 — 142 с.
20. Кальченко Л. В. Історико-педагогічний аналіз суспільної практики подолання і попередження проблем соціального сирітства на Українських землях у складі Російської держави (початок XVII – середина XIX століття) / Л. В. Кальченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2013. — № 3. — С. 86.

21. Кальченко Л. В. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення / Л. В. Кальченко // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2012. — № 19. — С. 161.
22. Капська А. Й. Соціальна робота / А. Й. Капська — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 352 с.
23. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен / О. О. Коваленко. — К., 2006. — 212 с.
24. Кривачук Л. Ф. Сімейні форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування / Л. Ф. Кривачук // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. — Х. : Вид-во ХарРІНАДУ “Магістр”, 2011. — № 3. — С. 197—203.
25. Кривачук Л. Ф. Удосконалення нормативно-правового механізму соціально-правового статусу захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, установа юридічного статусу [Електронний ресурс] / Л. Ф. Кривачук // Актуальні проблеми державного управління. — Режим доступу : <http://kbuaipa.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/index.html>
26. Кузьмин К. В. Історія соціальної роботи за кордоном і в Росії (з давнини до початку ХХ століття) / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутирін. — М.: Академічний проект; Єкатеринбург: Ділова книга, 2002. — С. 67.
27. Лукашов С. Соціальна допомога дітям вулиці : досвід роботи проекту ЮНІСЕФ «Діти вулиці» в Україні (1997-2000 рр.): [дослідження і методичні рекомендації] / С. Лукашов, Т. Зайцевська. — К., 2000. — С. 45.
28. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 244 с.
29. Мудрик А. В. Соціальна педагогіка : посіб. для студ. пед. ун-т / А. В. Мудрик ; под ред. В. А. Сластенина. — 5-е вид., доп. — М.: Академія, 2005. — 200 с.
30. Оліференко Л. Соціально-педагогічна підтримка дітей групи ризику : [посіб. для студ. пед. ун-т.] / Л. Оліференко, Т. Шульга, І. Дементєва. — М. : вид. центр “Академія”, 2004. — 256 с.

31. Петрочко Ж. В. Вчимося жити самостійно : Навчально-методичний посібник для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів / Ж. В. Петрочко, О. М. Денисюк, О. В. Безпалько : за ред. А. Й. Капська, О. О. Яременко. — Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002 . — 203 с.
32. Петрочко Ж. В. Захист житлових та майнових прав дітей / Ж. В. Петрочко, Ю. М. Саєнко, Т. Ф. Прітченко та ін. — К.: ДІПСМ, 2004.
33. Пеша І. В. Інформованість громадян України щодо причин та наслідків соціального сирітства / І.В. Пеша, Н.М. Комарова // Український соціум. — 2004. — № 2 (4). — С. 40—51.
34. Пеша І. В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування) / І. В. Пеша ; ред. О.П. Кросюк ; Укр. ін-т соц. досліджень, Ін-т дитинства. — К.: Логос, 2000. — 87 с.
35. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» : станом на 24 вересня 2008р. — №866. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
36. Рябцева Н. О. Особливості виховання дітей-сиріт у будинках і прийомних будинках / Н. О. Рябцева // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : міжвуз. зб. наук. пр. — 2012. — № 53. — С. 187–197.
37. Сидоров В. Соціальна робота в Україні: перші кроки / за ред. В. Полтавця // В. Сидоров — К.: Академія, 2000. — 235 с.
38. Сімейний кодекс України: станом на 10 січня 2002р. — № 2947-III. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
39. Словник-довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / [за заг. ред. А. Й. Капської]. — К., 2000. — 246 с.
40. Терновець О. М. Соціальне сирітство як предмет міждисциплінарного дослідження [Електронний ресурс] / О. М. Терновець // Вісн. ЛНУ ім. Тараса Шевченка. — 2012. — Ч. І. — № 5 (240). — Режим доступу : <http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/visnyk/2012/>

41. Терновець О. М. Соціальне сирітство як соціально-педагогічна проблема / О. М. Терновець // Соціальна педагогіка : теорія та практика. — 2012. — № 3. — С. 61—68.
42. Харук Т. Я. Становлення закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на різних етапах розвитку суспільства в Україні / Т. Я. Харук // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”. — 2011. — № 3. — С. 189 — 192.
43. Харченко Ю. П. Модернізаційні аспекти соціально-правового захисту дітей, позбавлених батьківського піклування / Ю. П. Харченко // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 8. — С. 170—172.
44. Цибулько Л. Г. Криза сім'ї й сімейних стосунків як фактор соціального сирітства / Л. Г. Цибулько // Соціальна педагогіка : теорія та практика. — № 3. — 2012. — С. 69—74.
45. Шульга Т. І. Соціально-психологічна допомога знедоленим дітям : досвід досліджень і практичної роботи : посіб. / Т. І. Шульга, Л. Я. Оліференко, А. В. Биков. — М.: В-тво УРАО, 2003. — 400 с.
46. Щербань П. М. Сутність педагогічної культури / П. М. Щербань // Вища освіта України. — 2004. — №3. — С. 67—71.
47. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема / В. В. Яремчук // Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника. — 2010. — № 15. — С. 7 — 10.
48. Pedagogika społeczna i praca społeczna — analizazwiazków z punktu widzeniaspołeczno-pedagogicznego. In Sociálna pedagogika, sociálna práca a sociálna andragogika – aktuálne otázky teorie a praxe (pp. 15—22). Prešov: FF.
49. Modern social work theory. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London: Mamillan Press LTD.
50. The potential of pedagogy / education for work in the children's sector in the UK. Social Work in Europe, 8(3), 23—26.